Els Camins del Bisbe i Abat Oliba, GR 151 (etapa 8)

DE SANTA MARIA DE CORCÓ (L'ESQUIROL) A SANTA MARIA DE BESORA

L'empenta cultural del Bisbe Abat

En aquest nostre caminar seguint la traça del Bisbe Abat, a més de retrobar-nos amb paisatges, contrades, esglésies i monestirs que ens en parlen a pleret, hem tingut també l'oportunitat de conèixer aspectes de la seva persona, de la seva actuació, del seu sentit religiós, polític, social, de la de la vocació d'impartir i fer justícia. Pocs personatges trobaríem d'aquella època històrica tan important pel nostre país que hagin tingut tants i tan destacats historiadors per a poder conèixer i fer conèixer l'enorme versatilitat d'aquesta gran personalitat, veritablement polièdrica i fulgurant en cada una de les seves facetes i sense caure en exageracions, reclamar-lo com un dels principals forjadors del què després seria el nostre País. No en va, ell és el primer que anomena els nostres comptats ***In hac nostra patria.***

La cultura a la Marca l'any 1000

Un aspecte que se situa en un segon pla en l'estudi historiogràfic del Bisbe Abat Oliba és la potenciació de la cultura, tant dins dels seus monestirs com de retruc del seu país. Probablement, ha estat degut a la gran diversitat de tasques que va dur a cap i d'ordre tan divers. És remarcable la sòlida cultura que posseeix però, sobre tot, el més destacable és tot allò que fa per a potenciar la seva coneixença tant dins dels comptats com en una bona part de l'Europa carolíngia.

El que ara coneixem com a Catalunya -en una gran part- pels voltants de l'any 1000, era un important territori de fronterera entre dues grans cultures: l'islam i la cristiandat, que en els moments de pau s'hi realitzaven importants intercanvis, no solament comercials, que també, però especialment culturals, i no de nord a sud, si no exactament al revés: de sud a nord, i arribat a aquest punt, cal dir que una gran part dels coneixements de la cultura islàmica es quedaven aquí fins a ser traduïts per monjos mossàrabs i copiats per, posteriorment, ser tramesos als centres culturals més importants d'aquella Europa.

Hi ha un fet que explica aquest context amb claredat. Quan el monjo Gerbert d'Orlhac, que més tard serà el papa Silvestre II, decideix estudiar a l'any 967, trià Vic i Ripoll per fer el seu *Quadrivium*. En les escasses universitats medievals europees s'hi feien dos tipus d'estudi: el *Trivium*, que abastava tres disciplines: gramàtica, lògica i retòrica. Un cop superat, es podia accedir al *Quadrivium* que comprenia l'aritmètica, la geometria, l'astronomia i la música. La tria de Gerbert com es de suposar no fou perquè sí. Vic, però especialment Ripoll, excel·lia en l'ensenyament d'aquestes matèries i disposava d'un nombre considerable de còdexs per estudiar-les, i això es valorava més a fora que potser a casa.

La possibilitat d'accedir als estudis era limitada, reservada exclusivament a determinats personatges. Cal saber que el cos d'un llibre de text, sense il·lustracions, ni miniatures era molt elevat. Se sap per un document trobat a Vic de l'any 1009 que un *leccionari* es va canviar per un cavall, i que dos volums de gramàtica de Priscià, a Barcelona, l'any 1044, es van canviar per una casa i un camp d'aquell comtat.

Scriptoriums

Eren els lloc d'estudi i consulta de còdexs que tenien dipositats, bé en propietat, per cessió o per còpia. També era el lloc on es produïa una tasca tant o més important: la còpia a mà dels còdexs propis, bé per intercanviar-los, cedir-los o vendre'ls i, fins i tot, per dedicar-se a la producció d'una historiografia pròpia, que serà molt important per als historiadors del futur.

Hi ha diversos *scriptoriums* a Catalunya d'una rellevància reconeguda i iniciada -en alguns casos- abans de l'Abat Oliba, però augmentades i consolidades amb la seva presència, dedicació i autoritat. Parlem de Sant Miquel de Cuixà, Sant Pere de Rodes, Montserrat, Vic i Ripoll.

Sens dubte, l'escriptori de Ripoll és el més important, ja des dels seus inicis, degut a ser un monestir de fundació comtal amb nombroses i bones donacions, que permetien al seus monjos dedicar-se més a les tasques culturals en lloc de d'ocupar-se en feines del camp, ramaderes o d'administració; al revés de moltes altres comunitats, abocades a seguir la inexorable màxima *Primum vivere, deinde philosophari (Primer viure, després filosofar).*

L'escriptori de Santa Maria de Ripoll.

Gràcies a l'estudiós austríac Rudolf Beer, el primer que va fer un treball d'estudi conjunt dels manuscrits ripollesos, que va poder catalogar i inventariar els còdexs existents al final de l'època Oliba, (salvats providencialment a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, a Barcelona). Fins i tot va poder demostrar documentalment l'augment dels volums guardats abans i després de l'actuació de Bisbe Abat, ja que a la defunció d'un abat, sempre es procedia a fer un inventari del tresor de la comunitat.

L'inventari de l'abat Guidiscle, fet el 979, dóna un total de 65 còdex, però a la defunció d'Oliba l'inventari és de 192, xifra que segons l'expert Beer, era de 246, perquè molt del còdexs tenien més d'un tractat.

Aquest increment important es deu principalment a la feina feta pels monjos copistes i il·lustradors Arnau, Gualter, Oliba i Guifré, d'una gran qualitat. A l'escriptori de Vic es nota també l'embranzida del bisbe Oliba amb la direcció d'Emenir Quintilià, canonge, escrivà, notari i mestre de copistes. Fruit de la seva intervenció directe són les obres: *Sagramentari d'Oliba*, el tractat *De Penintentia,* de Sant Isidor, uns *Evangelis* i el *Martirologi d'Adó*.

Moltes menys dades s'han obtingut de l'escriptori de Cuixà, per causa de la pèrdua dels seus fons arxivístics; però se sap de la intervenció del monjo Garcies, i d'algunes obres fetes allí: *Evangelis* i *Cançó de Santa Fe,* aquesta segona amb l'aparició d'algunes paraules provençals catalanitzades.

Els continguts

És fàcil pensar que el contingut d'aquest fons documentals seria eminentment religiós, tant per a la formació dels monjos, com per a les celebracions, ensenyaments doctrinals, de culte i litúrgia, però si bé aquesta era una part important del fons, al costat seu hi havia tractats literaris, científics i obres clàssiques de Ciceró, Horaci, Plutarc, Cèsar, i d'altres de cultures.

El text, part essencial del còdex, amb una grafia uniforme i metòdica que sovint fins i tot fa dubtar de si està feta a mà, obtenia un especial importància; però allò que el feia pujar de categoria eren les il·lustracions, les miniatures i els caplletres, on l'artista expressava amb unes tècniques molt depurades tota la seva creativitat i expressió artística i, encara més, si tenim en compte els materials i les eines de les quals disposaven, aconseguint un alt valor plàstic fent gala d'una depurada sensibilitat.

Entre les obres religioses més importants d'aquest temps són les dues *Bíblies de Ripoll*, d'una gran riquesa en la profusa il·lustració i decoració. Una d'elles actualment a la Biblioteca Vaticana (MS5729) i la segona que es va traslladar a Sant Pere de Roda al s. XII, actualment està a la Bibliothèque Nationale de París. També es conserven alguns fragments de bíblia a Vic (còdex 225).

Gràcies a Ripoll, nous coneixements matemàtics arribaren a Europa procedents de la cultura islàmica, llavors puntera, amb aspectes que ara ens semblen elementals, com la numeració àrab i el nombre zero, que no existia en la numeració llatina. Còdex com l'*Estudi i aplicació de tècniques agrimensores* o la *"Desmostratio artis geometricae"* i la"*Deponderibus et mensuri",* de contingut matemàtic, i també una considerable quantitat d'obres astronomo-astrològiques, com *"Liber Glosarum et Etimologiarum"*. Després de l'etapa Oliba, el contingut del gruix dels còdexs no religiosos canviarà i estarà més orientat cap textos de medecina, també de procedència oriental.

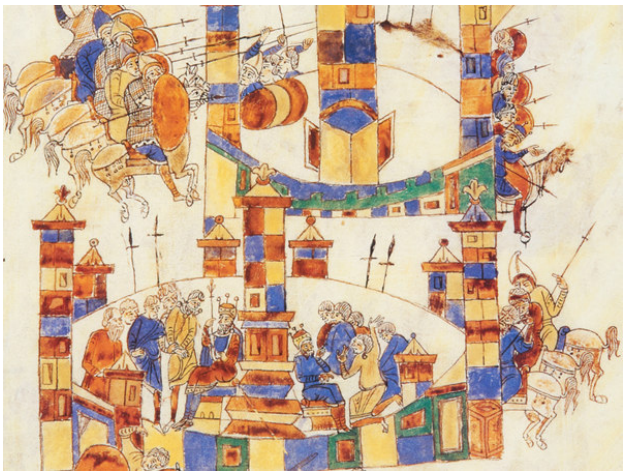
Finalment, l'escriptori té un producció pròpia de historiografia que revaloritza encara més la seva tasca, que ja no és limita a copiar o traduir, si no a crear. En el cas de Ripoll, destaquen els textos: *"Brevis historia Monasterii Rivipullensis*, la *"Gesta comitum Barcinonensium et regnum Aragonum"* i la *Carmen Campidoctoris* que relata l'enfrontament del comte de Barcelona amb el Cid.

Tot això encara que resumit demostra la seva importància i transcendència que només pot ser el resultat d'una autèntica passió per la cultura quan, llevat del món religiós era pràcticament ignorada i escassament valorada. Sortosament, nosaltres varem tenir qui va saber-la estimar i propagar.

Manel Domènech i Mir

Club Muntanyenc Mollet
Secció de Senders
13 de gener de 2013

Fragments de la Biblia de Ripoll (s. XI).

Cap d'ells al nostre país…

De l'escriptori de Ripoll van sortir tres exemplars de la Bíblia. Un d'ells va desaparèixer en l'incendi de 1835. El segon exemplar de la Bíblia de Ripoll és el que es troba actualment a la Biblioteca Vaticana i que per error es va atribuir al Monestir de Farfa (*Bíblia de Farfa*). Copiada a Ripoll entre els anys 1015 i 1020, els monjos de Sant Víctor la van traslladar a Marsella en el 1170. Conté, a més dels llibres bíblics, més de 200 pròlegs, sumaris i textos introductoris, que constitueixen una mena d'enciclopèdia de la Sagrada Escriptura. La gran quantitat de miniatures i dibuixos que conté sobre els llibres històrics de l'Antic Testament i els evangelis, la converteixen en una de les Bíblies amb més il·lustracions de l'Edat Mitjana. El tercer exemplar conegut com la *Bíblia de Roda* es va copiar en l'escriptori de Ripoll entre el 1010 i el 1015 i en el segle XII va ser traslladada al Monestir de Sant Pere de Rodes, d'on pren el seu nom. Va ser treta d'aquell monestir com a botí de guerra el 1693 pel mariscal Noailles i actualment es troba a la Biblioteca Nacional de París.

Fragment de la Biblia de Ripoll (s. XI).